

EMİNE SEVGİ ÖZDAMAR'IN ESERLERİNDE “SOL”*

*Tevfik EKİZ***

Öz: Emine Sevgi Özdamar, Almanya’da yaşayan ve ağırlıklı olarak Almanca eserler veren bir Türk yazardır. Eserleri Almanya’da, “Göçmen Edebiyatı” kapsamında ele alınmaktadır. Özellikle dil kullanımı yönüyle Alman okur kitlesinin beğenisini kazanan ve çok sayıda edebî ödüle değer görülen Emine Sevgi Özdamar’ın eserleri büyük oranda otobiyografik izler taşır.

Bilindiği üzere tarih, roman kurgusunda başvurulan kaynakların başında gelmektedir. Emine Sevgi Özdamar da romanlarında Türk ve Alman tarihine ilişkin çok sayıda toplumsal ve tarihsel olaya yer verir. Bütün bu olayların aktarımında “sol”, bir kurgu ögesi olmanın dışında yer tutar. Bu çalışmada Emine Sevgi Özdamar’ın Hayat Bir Kervansaray İki Kapısı Var Birinden Girdim Birinden Çıktım, Haliçli Köprü ve Tuhaf Yıldızlar Dünyaya Bakıyorlar Gözlerini Kırpmadan başlıklı eserlerinde söz konusu ideolojinin ele alınışı biyografisinden hareketle gösterilmeye çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Göçmen edebiyatı, sol, Emine Sevgi Özdamar, kurgu, tarih.

The Concept of “Left-wing” in the Works of Emine Sevgi Özdamar

Abstract: Emine Sevgi Özdamar is a Turkish author living in Germany who usually publishes in German. In Germany her Works are classed as “migrant literature”. Emine Sevgi Özdamar's mainly autobiographical works have particularly attracted German readers' attention by the way they use the language, and they have won numerous prizes.

The importance of history in novel fiction is well-known. Thus, Emine Sevgi Özdamar's works are abundant with numerous social and historical events from Germany's and Turkey's past. In the presentation of these events a left-wing ideology is more than an element of the fiction. Using Emine Sevgi Özdamar's biography as a point of departure, this study seeks to, demonstrate the left-wing ideology in the novels “Das Leben ist eine Karawanserei, hat zwei Türen, aus einer kam ich rein, aus der anderen ging ich raus”, “Die Brücke vom goldenen Horn”, and “Seltsame Sterne starren zur Erde”.

Key words: Migrant literature, left wing, Emine Sevgi Özdamar, fiction, history.

* Makalenin Geliş ve Kabul Tarihi: 12.04.2018 - 18.04.2018

Çalışma, Gaziantep Üniversitesi ve Pamukkale Üniversitesi'nin 9-11.10.2013 tarihinde Gaziantep'te düzenlediği “III. Uluslararası BAKEA (Batı Kültürleri ve Edebiyatları Araştırmaları) Sempozyumu’nda sunulan bildiri temellidir.

** Dr.Öğr.Üyesi, Çankaya Üniversitesi, Yabancı Diller Bölümü, Ankara-Türkiye. ekiz@cankaya.edu.tr ORCID: 0000-0002-6817-5021

Giriş

Emine Sevgi Özdamar'ın ve pek çok Türkiye kökenli yazarın çok çeşitli türlerdeki zengin yazınsal üretimleri bugüne kadar Almanya'da çok çeşitli tanımlamalar altında (misafir işçi edebiyatı, yabancılar edebiyatı, azınlıklar edebiyatı, kültürler arası edebiyat, çok kültürlü edebiyat, sadece Alman olmayan edebiyat, Alman-Türk edebiyatı, Türk-Alman edebiyatı vb.) nitelendirilmeye çalışılmıştır. Bu üretimler bugün çoğunlukla “Göçmen Edebiyatı” (Migrantenliteratur veya Literatur mit Migrationshintergrund) “Alman-Türk Edebiyatı” (Deutsch-türkische Literatur) nitelendirilmesinde uzlaşıldığı varsayılan bir edebiyat kapsamında ele alınmaktadır¹.

Bu yazarlardan ve en tanınmış olanlarından biri Emine Sevgi Özdamar'dır. O, dil kullanımı yönüyle², biçimiyle Alman okur kitlesinin büyük beğenisini kazanmış, eserleri üzerine ülkemiz ve özellikle de Alman akademik çevrelerce çok sayıda çalışma yapılmış ve aynı zamanda pek çok ödülle değer görülmüş bir yazardır. Onun eserleri, çok büyük oranda otobiyografik izler taşıyan otokurgusal eserlerdir.

Bu çalışma dâhilinde ele alacağım *Das Leben ist eine Karawanserei, hat zwei Türen, aus einer kam ich rein, aus der anderen ging ich raus. (Hayat Bir Kervansaray İki Kapısı Var Birinden Girdim Birinden Çıktım)* (1992), *Die Brücke vom goldenen Horn (Haliçli Köprü)* (1998) ve *Seltsame Sterne starren zur Erde (Tuhaf Yıldızlar Dünyaya Bakıyorlar Gözlerini Kırpmadan)* (2003) başlıklı romanları da birbirini bütünleyen, yine otobiyografik, otokurgusal bir üçleme (troloji) oluşturmaktadır³. Özdamar, bu romanlarını “bir zamanlar yaşanmış, tamamlanmış ve artık birer masal formuna geçmiş dönemlerin hikâyeleri” olarak nitelendirir⁴.

¹ Söz konusu edebiyatın değerlendirilmesine, nitelendirilmesine ilişkin aşağıdaki çalışmalara bakılabilir:

Hofmann, Michael. *Interkulturelle Literaturwissenschaft. Eine Einführung*. Paderborn: Wilhelm Fink Verlag, 2006.

Hofmann, Michael/Iulia-Karin Patrut. *Einführung in die interkulturelle Literatur*. Darmstadt: WBG, 2015. Kindle Edition.

Ekiz, Tevfik: *Almanca Yazan Türklerde Metinlerarasılık*. Ankara: Çankaya Üni. Yay., 2006.

² Emine Sevgi Özdamar'ın Türkçe düşünerek kelimesi kelimesine Almancaya aktarımını imgesel olarak “grotesk und surreal” (şaşırtıcı ve gerçeküstü) bulur ve irite edecek derecede yabancı olarak nitelendirir, “Der verrückte Blick” başlıklı çalışmasında. s. 43.

³ Üçleme, yazarın 60. doğum yılı anısına *Sonne auf halbem Weg Die İstanbul-Berlin-Trilogie* başlığıyla tek bir cilt olarak 2006 yılında Kiepenheuer-Witsch yayınevinde yayımlanmıştır.

⁴ Radikal Kitap Eki; Cem Erciyas haberi: 28 Kasım 2004

12 Mart 1971 Askerî Muhtırası sonrası, 1980 askerî darbesi öncesi yıllarının sağ-sol çatışmalarının, ideolojik olaylarının işlendiği romanlar kimi yazarlarımız tarafından ele alınmıştır, ancak bu dönem pek az göçmen yazarca işlenmiştir. Dönemin siyasi çatışmalarından şu veya bu şekilde etkilenmiş, belki de doğrudan içinde yer almış bir kuşağa o günleri/dönem/ler/i anımsatacak bir çalışma hiç şüphesiz birçok zorluğu da beraberinde getirmektedir. Bu zorluklardan öncelikle "Roman bir kurmacadır, önemli olan neyin nasıl anlatıldığıdır." diyerek, Emine Sevgi Özdamar'ın biçemi sayesinde kurtulma umulmaktadır. Zira bu uğraş büyük bir dengeyi gerekli kılmaktadır.

Bilindiği üzere tarih, roman kurgusunda başvuru kaynaklardan biri, çoğu kez de başında gelmektedir. Romanların, ele alınan konulara, başvuru kaynaklara göre tarihsel roman, psikolojik roman, felsefi roman vb. gibi adlandırıldıklarını biliyoruz.

Emine Sevgi Özdamar'ın da yukarıda belirtilen birbirinin devamı niteliğindeki üçlemesinde Türk ve Alman tarihine ilişkin çok sayıda toplumsal ve tarihsel olaya, özellikle *Haliçli Köprü* romanının II. bölümünde "sol"a geniş yer verdiğini, neredeyse Türk solunun fraksiyonlarına varıncaya kadar detaylandığını görmekteyiz. İlk fraksiyon: "Türkiye'de bir işçi sınıfı var, İşçi Partisi'ni yasal yoldan iktidara getirebilir, diyordu. İkinci fraksiyon, Türkiye bir sömürgeci. Önce millî demokratik bir devrim, sonra sosyalizm" (HK: 264). Bütün bu olayların aktarımında "sol"un şaşırtıcı ele alınışı yabancılaştırıcı, tuhaf bir etki bırakır okur üzerinde.

Bu çalışmada, özellikle *Haliçli Köprü* romanının II. bölümünde söz konusu ideolojinin çeşitli yönleriyle sıra dışı, kimi zaman komik, saçma ele alınışı irdelenecek; Emine Sevgi Özdamar'ın biyografisinden, özellikle de tiyatrocunun oluşundan hareketle, eserlerinde bir anlamda angaje bakışının izleri sürülmeye çalışılacaktır. Ancak onun eserlerinin bütünüyle ideolojik kaygıyla yazıldıklarını söylemek söz konusu değildir. Eserlerinin otobiyografik ağırlıklı olması onu yakından tanımayı gerekli kılmaktadır.

1. Emine Sevgi Özdamar Hakkında

Emine Sevgi Özdamar 1946 yılında Malatya'da doğar. Emine adını kendisine arkadaşı şair Ece Ayhan sonradan verir⁵. Çocukluğu Malatya, İstanbul ve Bursa'da geçer. Çocukluk yıllarında Bursa Şehir Tiyatrosu'nda Molière'in "Kibarlık Budalası" eserinde sahne alır. 1965-1967 yılları arasında Türkiye'deki tiyatro öğrenimi için gerekli parayı kazanabilmek amacıyla Berlin'de çeşitli fabrikalarda çalışır ve Almanca öğrenir. 1967 yılında tekrar İstanbul'a döner. Politik bilinçlenmesinde bu yıllardaki Türkiye ve Almanya'daki öğrenci olaylarına tanıklık etmesi ve epik tiyatrunun kuramcısı ve uygulayıcısı Bertolt

⁵ bk. Özdamar, E.S. *Kendi Kendinin Terzisi Bir Kambur*. İstanbul: YKY, 2007, s. 17.

Brecht'e olan hayranlığı yatmaktadır. Berlin'e gitme nedenlerinden biri de Bertolt Brecht'in öğrencisi Benno Besson'la çalışmak ve aynı zamanda Brecht Tiyatrosu'nu öğrenmektir.

1967-1970 yılları arasında İstanbul'da Muhsin Ertuğrul, Ayla Algan, Beklan Algan, Nurettin Sevin, Haldun Taner ve Melih Cevdet Anday gibi büyük isimlerden tiyatro eğitimi alır ve pek çok oyunda (Peter Weiss'ın "Marat/Sade"sinde 'Charlotte Corday' ve Brecht'in "Adam Adamdır"ında 'Begbick') rol üstlenir. 12 Mart 1971 Askerî Muhtırası sonrası ülkesinde tiyatrocunun geleceği göremeyen Emine Sevgi Özdamar, 1976 yılında tekrar Berlin'e döner. Burada Doğu Berlin Volksbühne'de Brecht'in öğrencisi rejisör Benno Besson'un yanında dramaturg ve oyuncu olarak çalışır. Bochum Schauspielhaus'da Claus Peymann'la çalışır. Paris'te Matthias Langhoff'la birlikte çalışır. Yine Besson'la Paris ve Avignon'da Brecht oyunlarında asistanlık yapar. Frankfurt ve Münih tiyatrolarında oyuncu ve dramaturg olarak görev alır, ilk oyunu olan "Karagöz in Almania"yı 1986 yılında Frankfurt'ta sahneler. Doris Dörrie'nin "Happy Birthday Türke", "Die Reise in die Nacht", "Eine Liebe in İstanbul", Hark Bohm'un "Yasemin", "Freddy Türkenkönig" ve "Airport, Rückflug nach Teheran" Matti Geschoneck'in "Tödliche Rettung" filmlerinde rol alır. Emine Sevgi Özdamar 1986 yılından bu yana serbest yazar kimliğiyle ağırlıklı olarak Alman dilinde roman, öykü ve tiyatro eserleri vermekte ve Berlin'de yaşamaktadır.

Birbirinin devamı niteliğindeki üç romanından ilki olan *Hayat bir Kervansaray, İki Kapısı Var Birinden Girdim Diğerinden Çıktım*; uzun başlıklı, 1991 yılı Ingeborg Bachmann ödüllü eseriyle *Ölmeden Önce Okumanız Gereken 1001 Kitap* başlıklı çalışmada okunması gereken dört Türk yazardan birisi olarak görülmüştür Emine Sevgi Özdamar⁶. Bu ilk romaniyle Alman okur ve eleştirmenlerinin dikkatini çeken Emine Sevgi Özdamar'ın en belirgin özelliği, yukarıda da belirtildiği üzere Almancayı komik, yabancılaştırıcı, grotesk, sınır aşıcı bir biçimle melezleştirerek kullanmasında yatmaktadır⁷. O; eğretilemeleri, atasözlerini, şarkı sözlerini, deyimleri, duaları, ilençleri, tekerlemeleri ve diğer pek çok kalıplaşmış sözleri, kısacası bir kültürün en başat taşıyıcısı olan bütün dilsel öğelerini, özel isimlerini dahi, kelimesi kelimesine Almancaya çevirerek

⁶ *Ölmeden Önce Okumanız Gereken 1001 Kitap*. (Dünyanın Önde Gelen Kitap Eleştirmenlerinin Yorumlarıyla) Genel Editör Peter Boxall, Editör Filiz Ülgüt, Caretta Yayınevi 2007.

⁷ Michael Hofmann, *Interkulturelle Literaturwissenschaft* başlıklı kitabının IV. Bölümünü Alman-Türk Edebiyatına ayırır ve Emine Sevgi Özdamar'a "Dişi Muzipin Yabancılaştırıcı Bakışı: Sınır aşan anlatıcı olarak Emine Sevgi Özdamar" alt başlığıyla geniş yer verir. s. 214-226.

hatta her iki dilde, yan yana melezleştirerek kullanır⁸. Örneğin, "Deliye her gün bayram" deyimini "Für einen Narren ist jeder Tag ein Feiertag" (s. 104), "Kafa ütölemek" deyimini "Kopf bügeln" (s.178), "Temizlik imandan gelir" atasözü "Die Sauberkeit kommt vom Glauben" (s. 264), "Köroğlu" "Der Blindensohn" (s. 189), özel isim "Seher" "Die sehr frühe Morgenzeit" (s. 219) olarak aktarılmıştır⁹. Söz konusu dilsel, kültürel öğeler, karşılaştırmalar,¹⁰ onun masalımsı, tutkulu anlatımının, sözel bir kültürden beslenişinin göstergesi ve romanlarının Türk ve Alman okur kitlesi tarafından farklı alımlanmasının da en önemli nedenlerinden biri olarak görülebilir.

Başlıca eserleri şunlardır: *Karagöz in Alemania*. [Karagöz Almanya'da]. Verlag der Autoren, Frankfurt am Main 1984. (Tiyatro oyunu); *Mutterzunge*. [Anne Dili] Erzählungen. RotbuchVerlag, Berlin 1990. (Öykü); *Keloğlan in Alemania*. [Keloğlan Almanya'da] Die Versöhnung von Schwein und Lamm. Theaterstück. Verlag der Autoren, Frankfurt am Main 1991. (Tiyatro oyunu); *Das Leben ist eine Karawanserei hat zwei Türen aus einer kam ich rein aus der anderen ging ich raus*. [Hayat Bir Kervansaray İki Kapısı Var Birinden Girdim Diğerinden Çıktım]. Kiepenheuer und Witsch, Köln 1992. (Roman); *Die Brücke vom goldenen Horn*. [Haliçli Köprü] Kiepenheuer und Witsch, Köln 1998. (Roman); *Der Hof im Spiegel*. [Aynadaki Avlu] Erzählungen. Kiepenheuer und Witsch, Köln 2001. (Öykü); *Seltsame Sterne starren zur Erde*. Wedding-Pankow 1976/77. [Tuhaf Yıldızlar Dünyaya Bakıyor] Kiepenheuer und Witsch, Köln 2003. (Roman); *Kendi Kendinin Terzisi Bir Kambur Ece Ayhan'lı Yıllar*, 1974 Zürih Günlüğü, Ece Ayhan'ın Mektupları. (Yaşantı) YKY, İstanbul 2007.

⁸ Emine Sevgi Özdamar'ın dil kullanımına ve ülkemizde alımlanmasına yönelik şu çalışmalara başvurulabilir: Aytaç, Gürsel: "Sprache als Spiegel der Kultur. Zu Emine Sevgi Özdamars Roman *Das Leben ist eine Karawanserei*."

Kuruyazıcı, Nilüfer: "Emine Sevgi Özdamars *Das Leben ist eine Karawanserei* im Prozeß der interkulturellen Kommunikation". Mary Howard, ed. *Interkulturelle Konfigurationen. Zur deutschsprachigen Erzählliteratur von Autoren nicht deutscher Herkunft*. München: IudiciumVerlag, 1997. s. 179-188.

Ozil, Şeyda: "Einige Bemerkungen über den Roman 'Das Leben ist eine Karawanserei'. In: *Diyalog. Interkulturelle Zeitschrift für Germanistik*. 1/1994. s. 125-130

⁹ Emine Sevgi Özdamar: *Das Leben ist eine Karawanserei hat zwei Türen aus einer kam ich rein aus der anderen ging ich raus*. Köln: Kiepenheuer und Witsch, 1992. Sayfalar bu basıma göre verilmiştir.

¹⁰ Di Bella, Emine Sevgi Özdamar'ın Türkiye ve Almanya, Doğu ve Batı kültürleri arasında yaptığı pek çok sayıdaki karşılaştırmaları, kültürleri birbirlerine yakınlaştırma, etnik sınırları aşma çabası olarak değerlendirir. „Emine Sevgi Özdamar – Eine Weltbürgerin auf der Bühne zwischen Vergangenheit, Gegenwart und Zukunft“ başlıklı makalesinde. s. 165.

Emine Sevgi Özdamar'ın edebî yaratımları sırasıyla aşağıdaki ödüllere değer görülmüştür: 1991 yılında, “Ingeborg Bachmann”; 1992’de, “Walter Hasenclever”; 1998’de, “Kuzey Ren Westfalya Yılın Sanatçısı” ve “Almanya Kuzey Şehirleri Literatür Ödülü; 1999’da, “Adelbert von Chamisso”; 2001 yılında, “Kuzey Ren Vestfalya Sanatçı Ödülü”; 2003’te, “Frankfurt Şehir Yazarı Ödülü”; 2004 yılında, “Kleist”; 2009’da, “Fontane Ödülü”nü; 2010 yılında da “Carl-Zuckmayer Madalyası”nı almıştır.

2. Tarihe Tanıklık / Tarihsel Roman

Emine Sevgi Özdamar bu çalışma kapsamında ele alınan her üç romanında da Türk ve Alman tarihine ilişkin pek çok tarihsel ve siyasal olaya yer verir. Bunları kimi zaman kurgulayarak, kimi zaman da saçma, gerçek dışı, komik, çocuksu, tuhaf, yabancılaştırıcı öğelerle, örneğin hikâyeciklerle (anekdotlarla) birlikte ele aldığı, sinematografik bir anlatımla verdiğini görmekteyiz¹¹. Ancak romanlarında bütünüyle tarihsel bir olayı işlemediğinden, bu romanlarını tarihsel roman kategorisine sokmak doğru olmayacaktır. Öyle olsaydı bu bir edebiyat, kurgu değil; bir tarih kitabı olurdu kuşkusuz.

Onun eserlerinde olaylar kendisinin öznel bakış açısından durmaksızın anlatılır; gerçek/ler/i anlatıyor/muş gibi yapar, okurlarını tarihsel, toplumsal, siyasal gerçekliğe inandırdığı düşüncesine kapılır; oysa okur, anlatılanın, hikâyenin iç gerçekliğine, belki de masalımsı anlatımının büyüüne kaptırmıştır kendisini. Federmair’in “kolajvari anlatım” olarak nitelendirdiği bu anlatım tarzını onun bütün eserlerinde görmek mümkündür (Federmair, 2012, s. 157).

Emine Sevgi Özdamar'ın eserlerini yorumlama uğraşımızdaki temel çıkış noktamız hiç kuşkusuz onun otobiyografisidir. Tiyatro sanatına tutkulu bir genç kızın annesiyle çatışması, belki de kendisini kanıtlama isteğinin sonucu olarak sol’a bağlı olması, genç yaşta tek başına Berlin’e işçi olarak gitmesi ve her şeyden önce solculuğuyla bilinen Bertolt Brecht’e olan hayranlığı önemli bir yer tutar. 1970’li 1980’li yıllarda Bertolt Brecht’in çok sayıda eserinin dilimize kazandırılmaya başlanmış veya kazandırılmış olması, “amacı, toplumun karmaşık yapısını, toplumsal ilişkilerin diyalektik örgüsünü açıklamak olan” Bertolt Brecht’in “Epik Tiyatrosu”nun özellikle Türk solu için taşıdığı önemin göstergesi olarak değerlendirilebilir (Şener, 2012, s. 264).

Mecklenburg; mizahın ve komiğin toplumun anlaşılmasına mesafeli bir katkı sağlayabileceğini, Emine Sevgi Özdamar’ın, Brecht’in bu mesafe-teknikğine çok önem verdiğini ve bunu çalışmalarında kullandığını vurgular (Mecklenburg, 2008, s. 509).

¹¹ Federmair, Emine Sevgi Özdamar’daki yabancılaştırma unsurunu Johan Huizinga’nın Homo ludens’ine atıfla, oyunun yaratıcı gücü bağlamında „Verfremdung als Spiel“ (oyun olarak yabancılaştırma) olarak nitelendirir. age. s. 164.

Emine Sevgi Özdamar'ın ben anlatıcı kahramanının, bireysel özgürlük girişimlerinin bir devrimle toplumsal özgürlüğe dönüşeceği beklentisi içerisinde olduğu söylenebilir. Şimdi sırasıyla sözü edilen üçlemesine ve özellikle *Haliçli Köprü*'nün ikinci bölümünde "sol"un ele alınışına bakmaya çalışalım.

2.1. *Hayat Bir Kervansaray İki Kapısı Var Birinden Girdim Birinden Çıktım (Das Leben ist eine Karawanserei, hat zwei Türen, aus einer kam ich rein, aus der anderen ging ich raus)*

Başlığı çok uzun ve derin anlam taşıyan bu ilk eserde, küçük bir kız çocuğunun (kahraman; ben anlatıcı)¹² gözünden anne karnından itibaren çocukluğu, ilk gençlik yılları son derece dikkatli gözlemlere dayanılarak kendisinin saf bakış açısından anlatılmaktadır. Bu anlatımda Türkiye'nin politik geçmişine yer verilir ve aynı zamanda ben anlatıcının politik uyanışı da görülür. Olaylar 1950'li 60'lı yıllar Türkiye'sinde geçmekte ve ben anlatıcının trenle Almanya'ya göçüne kadarki (18-19 yaşları) dönemi kapsamaktadır. Batı'ya dönük anne babası ve geleneğin temsilcisi olarak nitelendirebileceğimiz büyükannesiyle birlikte Malatya, Bursa, İstanbul gibi farklı şehirlerdeki yaşamları ben anlatıcının dilsel duyarlılığının kaynağını oluşturduğunu görüyoruz. İlk gençlik yıllarındaki 27 Mayıs 1960 darbesini yaşamasının, onun politik bilinçlenmesinin başlangıcı olduğunu söylemek mümkün.

2.2. *Haliçli Köprü (Die Brücke vom goldenen Horn)*

İki büyük bölümden (I. Küskün İstasyon; II. Haliçli Köprü) oluşan üçlemenin ikinci romanı *Haliçli Köprü*¹³ de, ben anlatıcının ilk romanda kaldığı yerden devam eder ve "sol"a geniş yer verilir. Almanya'ya Berlin'e (Telefunken'de radyo lambası üretimi) misafir işçi olarak göçü, kadınlar yurdundaki (frauenwonaym), Paris ve İstanbul'daki -kafası karışık, "sol"a angaje bir tiyatro öğrencisi olarak yaklaşık 1960'lı yıllar ile 1970'li yılların ortası- iş, aşk ağırlıklı yaşantısı (olgunlaşma dönemi), her zamanki üslubuyla konu edilir. Romanda, ben anlatıcının kültürler arası, Doğu-Batı, iki dil, iki şehir arasında gidip

¹² Çalışmada ele alınan romanların üçünün de ben anlatıcı bakışıyla yazıldıkları, çok büyük oranda otobiyografik izler taşımaları nedeniyle, kısmen; ben anlatıcı=kahraman=Emine Sevgi Özdamar olarak da kabul edilebilir.

¹³ *Die Brücke vom goldenen Horn* başlıklı eserden yapılan alıntılmalarda eserin Türkçe çevirisindeki (Haliçli Köprü) sayfalar esas alınmış, eserden alıntılmalarda HK kısaltması kullanılmıştır.

Das Leben ist eine Karawanserei, hat zwei Türen, aus einer kam ich rein, aus der anderen ging ich raus. başlıklı eserden yapılan alıntılmalarda eserin Almanca (orijinal) basımı dikkate alınmıştır.

Seltsame Sterne starren zur Erde Wedding - Pankow 1976/77 başlıklı eserden yapılan alıntılmalarda eserin Türkçe çevirisindeki (*Tuhaf Yıldızlar Dünyaya Bakıyorlar Gözlerini Kırpmadan*) sayfalar esas alınmış, eserden alıntılmalarda TY kısaltması kullanılmıştır.

gelmelerinin yanı sıra politika ve tiyatro arasında bölünmüşlüğüne de tanık oluruz.

Tiyatro okulundaki Bertolt Brecht seven öğretmen, ben anlatıcının Bertolt Brecht'e olan hayranlığını bildiği için, ona öğütte bulunur: “Yazın iyi ama dikkat et de politika seni tiyatrodan uzaklaştırmayın.” dedi. Politika beni tiyatrodan uzaklaştırmadı ama dilim ikiye bölündü. Bir yarısıyla, “Ezilmiş halklarla dayanışma” diyordum, öteki yarısıyla Shakespeare'den metinler okuyordum: *Uyanırken göreceğini / seç kendine sevmek için*” (HK: 264).

Esere, dünyadaki politik gelişmeler ışığında (1968 öğrenci hareketinden Vietnam bağımsızlık hareketi lideri Ho Chi Minh'e kadar geniş bir yelpaze) baktığımızda, 68 hareketinin içinde yer alan bir gencin, Berlin ve İstanbul yaşantısının, özellikle politik kesitlerin ağırlıklı olduğunu görmekteyiz. Örneğin, ben anlatıcı burjuva veya antiburjuvanın ne demek olduğunu pek bilmez ancak öğrenci hareketlerine, gösterilere ilgi duymaya başlar: “Hotel Berlin'de oda hizmetçisi olarak çalışmaya başladım. Yatakları yapıyor, odaları ve merdivenleri temizliyordum. Bazı günler dışarıdan gösteri yapan öğrencilerin sesleri geliyordu: “Ho-Ho-ho-Chi-Minch.” Bu cümlelerin arasına bir ara polis sirenlerinin sesi karışıyor, sonra binlerce insanın ıslık çaldığı duyuluyordu” (HK: 144).

Ben anlatıcının tiyatrocunun oluşu, ezbere yatkınlığı dil öğrenimini kolaylaştırır niteliktedir; gazete manşetlerini ezberleyerek dil öğrenmeye başlar ve gerektiğinde uysun veya uymasın birine cevap verirken bir tiyatrocudan beklenene üzere özellikle “sol” içerikli ezberlerine başvurur. Bu anlamda dilsel gelişimi, kimlik gelişimi, kişisel gelişimi, dolayısıyla da toplumsallaşmasıyla, politize olmasıyla koşutluk gösterir.

Aynı zamanda ben anlatıcının Türkiye'de ve Almanya'da farklı rol beklentileriyle karşılaşması, bunlara karşılık verme zorunluluğu kimlik oluşumunu da sağlamaktadır. Onun yabancı bir dille karşılaşması, toplumsal normların görecelileştirilmesine yol açmaktadır ki, bu yönüyle eser bir “gelişim roman”ı (Entwicklungsroman) olarak değerlendirilir Horst tarafından¹⁴. Üçleme bir bütün olarak ele alındığında, ben anlatıcının yukarıda sıraladığımız gelişim aşamaları sadece Haliçli Köprü'nün değil, her üç romanın ayrı ayrı bir gelişim romanı olarak ele alınmasını zorunlu kılar aslında.

2.2.1. Eserde Sol'un Ele Alınışına Örnekler

Eserin ikinci bölüm başlığı da romanla aynı başlığı taşır: “Haliçli Köprü”. Ben anlatıcı; babasından, annesinin hasta olduğuna dair bir mektup alır: “Kızım, annen hasta, hemen İstanbul'a dön.” Annesinin öleceği korkusuna kapılan ben

¹⁴ Horst, Claire: *Der weibliche Raum in der Migrationsliteratur: Irena Brezna - Emine Sevgi Özdamar - Libuse Moníková*. Berlin: Hans Schiler Verlag, 2007, s. 53.

anlatıcı İstanbul'a uçakla dönmek yerine, Türk Öğrenci Birliği'ndeki iki öğrencinin birlikte İstanbul'a, -yorucu ve daha zaman alıcı olmasına rağmen otomobille yolculuk davetlerini sosyalist kültürü tanıma adına kabul eder: "İstersen bizimle gel; Çekoslovakya, Macaristan ve Bulgaristan üzerinden gideceğiz, sosyalist havayı solumak istiyoruz" (HK: 156).

Yugoslavya'dan geçerken yolda karşılaştıkları bir Türk işçinin, Yugoslav polisinin bir bahaneyle kendisinden para istediğini anlatması pek inandırıcı gelmez: "Adamın anlattığı hikâyeye inanmadık, sosyalizmde kimse para yemez, böyleleri ancak Türkiye'de olur diye düşündük." (HK: 158) demesi, aslında o dönemde karayoluyla Almanya'dan Türkiye'ye seyahat edenlerin tanık olduğu sıradan olaylardan olup, sosyalizmde rüşvetin olamayacağı varsayımına dayandığı söylenebilir.

Ben anlatıcının (kahramanın) yurttaki (Wonaym) "çirkin ve komik" müdürü, eşiyile birlikte Türkiye'de tiyatro oyunculuğu yapmış, "iskelet gibi, belden yukarısı boynuna kadar, kazak giymiş gibi kıllı" bir komünisttir (HK: 36-38)¹⁵. Onlar da ben anlatıcı gibi Bertolt Brecht tutkunuzdurlar. Berliner Ensemble'a oyun provaları izlemeye giderler gündüzleri, ben anlatıcılığı da götürürler bazen. Yurtta kalan kadınlara Gorki, Çehov, Dostoyevski, Jack London, Joyce, Sartre ve Rosa Luxemburg'un kitaplarını verir müdür, okumasalar da otobüsle radyo lambası fabrikasına giderken çantalarında olmasından hoşlanırlar, "tıpkı yabancı pulları seven çocuklar gibi seviyorlardı onları" (HK: 38).

Bu "çirkin ve komik" müdür, tiyatrocunun, komünist aydın tipi olarak betimlenir. Onun ve Türk İşçi Derneği'ndeki tek öğrenci olan Yağmur'un okudukları, önerdikleri yazarların tümü "sol"un bilinen yazarlarıdır. Yağmur, işçilerden birine Nazım Hikmet'in şu sözleriyle karşılık verir: "Sen bir işçisin, işçilerin memleketi yoktur. İş neredeyse, memleketin orasıdır; büyük Türk şairi Nazım Hikmet böyle demiş. On üç yıl hapiste yatmış o." (HK: 46).

"Sol" ve Amerikan karşıtı gösteri yapma ayrılmaz bir unsur olarak verilir: Komünist yurt müdürünün arkadaşı Ataman, Alman üniversite öğrencileriyle birlikte, Vietnam Savaşı'nı protesto etmek amacıyla Amerikan karşıtı gösterilere katılır ve başına polislerin copunu yer. "Ben bayraktaki Amerikan yıldızlarını katlamak istiyordum, ama kafama copu yiyince gerçekten yıldızları gördüm" (HK: 76).

Türk Öğrenci Birliği'nde yapılacak olan seçimde komünist yurt müdürü kendi desteklediği öğrencinin başkan seçilmesi için girişimlerde bulunur, politik

¹⁵ Orijinal eserde (s. 36) komünist yurt yöneticisinin müzik aletiyle (Musikinstrument) şarkılar söylediği (Örneğin: İzmir'in Kavakları) belirtilirken, Türkçe çeviride bu çalgı aletinin "saz" olarak verilmiş olması (HK: 37), sol'un saz ile bağdaştırılması çeviri eleştirisi bağlamında dikkat çekmektedir.

konuşmalar yapar. Desteklediği öğrencinin rakibi de, babası İstanbul'da Mobil Oil'le iş birliği yapan birisi olduğundan, Mobil Oil denilen bir öğrencidir. Mobil Oil şöyle sürdürür konuşmasını: “Berlin Üniversitesi Rektörü bile SPIEGEL’de şöyle demiştir: ‘Bunları tahmin edebilseydim rektör seçilmeme izin vermezdim. Bunun için insanın mazoşist olması gerek, hayır, hayır, hayır.’ Biz de hayır hayır hayır diyoruz.” Komünist yurt müdürü o öğrenciye “Neden hayır?” diye sorduğunda, öğrenci: “Biz önderimiz olarak Marx’ı ya da Mao’yu, Kruşçev ya da Castro’yu, Troçki’yi ya da Tito’yu görmek istemiyoruz, [...] Bizim Atatürk’ümüz var, Bolşevikler çıkıp gidebilirler buradan.” der. Komünist yurt müdürü de şöyle der ona: “Türkler sultana karşı savaşırken kendilerine çoğunlukla Bolşevik derlerdi, çünkü Rus Bolşevikleri, Türklerin Kurtuluş Savaşı’na silah ve altınla destek vermişlerdir. Belki senin deden de Bolşevik olduğunu söylemiştir, o zaman bu sözcük neden korkutuyor seni?” diye sorar. Rengi kıpkırmızı olan çocuk: “Biz Türküz, biz Türküz, biz Türküz” diye bağırır. Komünist yurt müdürü de “taşralı maymunlar” diye bağırır. Bir saat sonra taşralı maymunlar seçimi kazanır (HK: 78).

Yapılan öğrenci seçimlerinde karşıt görüşlülere (sağ-sol) yer verilir ancak burjuva olarak yansıtılan, Mobil Oil denen öğrencinin karşı çıkışı ve komünist yurt müdürünün savları kalıplaşmış ifadelerden öteye gitmez. Adları geçen politik kimliklere, liderlere bilinçsizce öykünme söz konusudur. Türkiye’deki sağ-sol çatışmalarının Berlin uzantısı olarak değerlendirilebilir.

Örneğin ben anlatıcı, Marx’ın, Mao’nun Kruşçev’in, Castro’nun, Troçki’nin kim olduklarını bilmediğini söyler (HK: 78). Komünist yurt yöneticisine “Ben de komünist olabilir miyim?” diye sorar. “Evet” cevabının ardından Engels’in “Ailenin Asılları” başlıklı kitabını verir kendisine ve “Marx sana çok zor gelir ama Engels’i okuyabilirsin sanırım, çok severim onu.” der (HK: 86). Engels’in kitabını karıştırırken sayfalar arasında tütün bulur ve bunlar sanki kitaba aitlermiş gibi kitap içerisinde bırakmaya çalışır. Aile sözcüğünü anlamak kolay olmuştur ancak tümcenin tümünün anlamını çıkarmak pek de kolay olmamıştır. Yaşam sözcüğünü de anlar ancak günlük yaşamın yeniden üretiminden bir şey anlamaz. Anladığı sözcükler “beslenme, giysi, gıda, iş, ev”; anlamadıkları ise “üretim” ve “röproduksiyon”dur. Anlamak için hep babasını örnek alır. Babası hep çalışır, yiyecek, giysi, gıda, ev temin eder ve bir ailesi vardır (HK: 87). Bir süre sonra Engels’in kitabını iade eder, bu kez de Maksim Gorki’nin “Ana”sını verir komünist yurt yöneticisi. İşe giderken otobüs şoförüne bilet yerine Gorki’nin kitabını gösterir, ancak şoför bileti görünceye kadar kahramanın gözünün içine bakar (HK: 89).

Ben anlatıcı Paris’te üç Türk öğrenciyle tanışır. Öğrencilerin evine gelen gözlüklü bir adam yazı masasının yanındaki sandalyeye oturur ve gündüz olmasına rağmen masa lambasını yakar, Türk öğrencilerin Berlin’de neler yaptıklarını ve Berlin’de havanın nasıl olduğunu sorar: “Yağmur” der, ancak o,

politik havanın nasıl olduğunu merak eder ve öğrenciler arasında komünistler olup olmadığını, varsa adlarını öğrenmek ister. Adam tükenmez kalemını hazırlar, "Evet" ancak "Ben adları aklımda tutamam." der, ben anlatıcı (HK: 118). Daha sonra biraz şişman ve yaşlıca bir adam girer odaya. O da oturur, masa lambasını kapatır ve bir sigara verir ve o da Berlin'deki Türk komünistlerin adlarını sorar. Yine bir şey öğrenemezler. Sonra yaşlı Türk onu birkaç Türk öğrencinin olduğu bir otele bırakır. Ben anlatıcının kapısı çalar gece. İçeri giren yakışıklı bir Türk, Berlin'de kaç Türk komünist olduğunu sorar: "Ben de komünistim." der ben anlatıcı ve bakireliğinden kurtulmak istediğini söyler ona (HK: 118). Yakışıklı Türk'ten sonra yaşlıca olan Türk de (olası Türk polisi, ajanı) Berlin'deki komünistlerin adlarını ve sayısını öğrenememiş, girişimleri bir kez daha başarısızlıkla sonuçlanmıştır (HK: 119).

Ben anlatıcı yoldaşlarını ele vermemiş ancak bakireliğini verme isteğinin tuhaf, alışılmadık bir etki yarattığı da yadsınamaz ki, bu da Emine Sevgi Özdamar'ın Bertolt Brecht etkisiyle hedeflediği yabancılaştırıcı öge olsa gerek.

1960'lı yıllar öğrenci hareketinin en önemli isimlerinden olan Alfred Willi Rudi Dutschke, Berlin'de bu harekete bizzat tanıklık eden Emine Sevgi Özdamar'a da pek çok sosyalist öğrenci gibi, örneğin İran Şahı'nın Berlin ziyaretinde polis tarafından vurularak öldürülen Benno Ohnesorg, esin kaynağı olur.

Rudi Dutschke'yi tanıyıp tanımadığını sorar arkadaşı, Sosyalist Öğrenci Derneği (SDS) üyesi üniversiteli Bodo: "Dutschke'yi tanıyor musun? Onun sigara içmediğini biliyor musun? Doğu'da Genç Toplum'un üyesiydi, duvar örülmeden üç gün önce Batı'ya geçti. Karısı Amerikalı, teoloji öğrencisi, adı Gretchen." (HK: 142). Dutschke ve o döneme ilişkin detay bilgiler verilir Bodo tarafından. Öğrenci lideri olarak seçilen Dutschke, Berlin'deki Türk öğrencilerin de örgütlenmesine vesile olur. Berlin'deki Türk Öğrenci Birliği de, Türkiye'den İşçi Partisi'nin gönderdiği bir bacağı kısa, topallamakta olan bir komünistle dernek kurmak üzere çalışır ve bir düzine genç derneği kurar (HK: 148).

Bodo, kahramanı politik olarak bilinçlendirir, eğitir:

Bodo bana öğrenci hareketini anlattı. Hemen hemen her cümlede gözlerini kırıştıyordu, sanki bu göz kırıştırmalar cümlelerinin virgülleri ya da noktalarıydı. "Biz öğrenciler yuhalarız, ıslık çalarız, kışkırtırız, ahmak profesörlere ve Alman eğitim sisteminin restorasyonuna karşı ayaklarız. Bonn'daki büyük koalisyonu, Vietnam'daki savaşı ve Atina'daki diktatörlüğü lanetleriz (HK: 141).

Bodo politik eğitimi sırasında "sigarasını küllükte değil, kahve fincanında söndürüyordu. Sonra küçük bir tıslama duydum, ıslak, kahvenin yumuşattığı sigara izmaritlerinden kötü bir koku yayıldı ve bu koku Alman polisinin ve politikacılarının kokusu olarak belleğime yazıldı" (HK: 143). Eserin ikinci

bölümünün ikinci alt başlığı olan “Sigara, bir sosyalistin en önemli aksesuarıdır.” sözünü kanıtlar nitelikte bir saptamadır bu aynı zamanda (HK: 201).

Sigara içmek solcu olmanın kanıtı gibi görülür ve sigara içen bir ayakkabı tamircisi, manav dahi olsa politik bilinçlenmeye tabi tutulur: “Sigara, bir sosyalistin olmazsa olmazıydı. Evde sigara içerken, yanan sigaramı küllükte unutturdum, mutfağa gider, orada bir sigara daha yakardım, odaya döner, küllükteki sigarayı görür ve ikisini birden içerdim.” (HK: 218); “Bütün solcuların sigara içtiğini sanırdım.” (HK: 218); “Sigara içen bir ayakkabı tamircisi bulursam, eski ayakkabılarımı ona götürüyor, bir iskemleye oturuyor, o ağzında tuttuğu çivileri ayakkabıma çaktığı sırada neden işçilerin partisine oy vermesi gerektiğini ona anlatmaya çalışıyordum.” (HK: 218ff); “Sigara içen bir manav görünce de dükkânına giriyordum. İki tane elma satın alıyor, sonra sözü partiye getirmek istiyordum ama ayakta dikilirken söze başlamak kolay olmuyordu.” (HK: 218).

Ben anlatıcı bir gün sinemadan çıktığında ilk kez bir eyleme katılan (İran Şahı protestosu) Benno Ohnesorg’un vurularak öldürüldüğünü öğrenir (HK: 155). Emine Sevgi Özdamar, Ohnesorg’un öldürüldüğünde Berlin’de olduğunu, gösterilere katıldığını, kendilerini genç bir adamın politikaya bulaştırmak istediğini belirtir. 68 hareketinin Türkiye’deki yansımalarını görmek ve yaşamak için 1967 yılında Türkiye’ye döndüğünü söyler (Saalfeld, 1998, s. 166).

Ben anlatıcı ailesinin yalanı sonucu İstanbul’a dönmüştür, ancak uyum sorunu yaşamakta, tekrar Almanya’ya gitmenin yollarını aramaktadır. Bir gazete bayisinin önünde durarak *Cumhuriyet* gazetesini okuyarak teselli bulur, geçirir günlerini:

Ertesi sabah Memiş şakımaya başladığında kestanelerin altında dolaşmaya çıktım, hapisane bahçesindeymiş gibi volta attım ve bu hapisaneden nasıl kaçabileceğimi düşünmeye başladım. Kestane ağaçlarının tünel gibi uzadığı yolun sonunda bir gazete bayisi vardı. CUMHURİYET gazetesinde güç aradım (HK: 168).

Okunan gazete, verilen haberler tümüyle sol içerikli, angaje bakışın bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Ben anlatıcı İstanbul’da vapurla evine dönerken rıhtımda birçok gazete satıcısı sol elleriyle gazeteler kaldırıp bağırırlar: “Che Guevera öldürüldü!” (HK: 180).

Ben anlatıcı vapurun tuvaletine gittiğinde iki gemi çalışanından birinin okuma bilmeyen diğerine Cumhuriyet gazetesinden ilkokula giden bir çocuk gibi haber okuduğunu duyar:

Tür-ki-ye İş-çi Par-ti-si Mil-let-ve-ki-li Çetin Altan Mec-lis-te sağ gö-rüş-lü par-ti-li-ler ta-ra-fin-dan dö-vül-dü. Sağ-cı-lar-dan bi-ri Çetin Altan’a,

'Sen ko-mü-nist-sin, kar-de-şin- de mut-la-ka se-nin gi-bi ko-mü-nist-tir.' diye bağırdı. Çetin Altan'ın ba-şı ka-na-dı, "Biz ko-mü-nist de-ği-liz, sos-ya-list-iz, sos-ya-list-iz (HK: 181).

Ben anlatıcının komünist yurt müdürü gibi Bertolt Brecht ve epik tiyatro hayranı olan tiyatro hocası akıl yürütmeleri (diyalektik) önerisiyle şöyle seslenir öğrencilerine:

Duygularınızla değil, kafalarınızla oynamalısınız; bilimi yanınıza almalı ve insan ilişkilerini sosyolojik açıdan çözümlemelisiniz. Her şeyi bedeninizle anlayamazsınız. İçinizi dinlemeli, çevrenize bakmalı, gözlemlemelisiniz. Bağırarak, haykırarak dünyayı değil, sadece kendinizi göstermiş olursunuz. Ama drama ancak sahneyle salon arasında oluşur, sadece sahnede değil (HK: 185-186).

Buna karşılık solcu tiyatro öğrencileri, "Sanat için tiyatro mu, toplum için tiyatro mu?" sorusunu sorarlar (HK: 189).

Gece son vapurla evimin olduğu Anadolu yakasına geçerken ellerinde sigara olan genç erkekler gördüğümde onların solcu olduğunu düşünürdüm. Benim de solcu olduğumu anlamaları için ben de bir sigara yakardım. Haliç Köprüsü'nden geçen hamalların çoğu sigara içerdi." (HK: 218).

diyerek, solculukla sigara içimini özdeşleştirir âdeta ben anlatıcı.

Üniversitede devrim isteyen öğrencilerin hukuk fakültesini işgal etmeleri, gazeteden (Cumhuriyet) tırnak içerisinde alıntılarla yansız, detaylı olarak verilir:

Ünlü öğrenci lideri Deniz, rektörün masasındaki camı bir sopayla parçalamıştı. Öğrenciler hukuk fakültesini işgal etmişler, marşlar söylemişler, ertesi gün de Atatürk'ün kocaman bir fotoğrafını getirip rektörün masasının arkasındaki duvara asmışlardı (HK: 229).

Solcuların bir eylemine karşı bu kez karşı taraftan, sağcıların başka bir eylemi de aynı şekilde alıntılarla yansız, detaylı olarak verilir. Ben anlatıcı gazeteleri okurken dışarıdan faşist grup "Bozkurtların" sesleri gelir:

"Türkiye komünistlere mezar olacak!" İstanbul Belediye Başkanının mini eteği yasakladığı haberleri vardır gazetede. Dinci gruplar: "İnek sütü inançsız bir kadının sütünden daha iyidir. Anne aranacak olursa dini bütün bir kadın aranmalı. Yaşasın ordumuz! Hedefimiz İslam (HK: 229).

Sağ-sol çatışmaları yansız, yorumsuz olarak verilmeye devam eder; bir başka gün bu kez solcular geçer sokaktan şarkılar söyleyerek:

Olur mu böyle olur mu
Kardeş kardeşi vurur mu?
Kahrolası diktatörler
Bu dünya size kalır mı! (HK: 231)

Bütün politik gelişmeler gazetelerden uzun alıntılarla ele alınır; toplumun aile içerisinde, mecliste, siyasi partilerdeki bölünmüşlüğü yine yansız olarak verilir ben anlatıcı tarafından:

Gazete bayilerinde, solcu, sağcı ve dinci gazeteler yan yana asılıydı, hepsi Türkçeydi ama sanki üç yabancı dildeydiler. Vapurda herkes solcu, sağcı ve dinci gazetelerini açıyor, kimsenin suratı görünmüyordu. Ama vapur rıhtıma yanaşmadan az önce herkes kendi farklı gazetesini katlıyordu, solcu biri, yanında oturan ve kendisiyle aynı gazeteyi okuyan solcuyla konuşuyordu. Faşist, yanında oturan faşistle konuşuyordu ve hepsi yeni öğrendikleri kelimeleri birbirleriyle konuşurken kullanmayı öğreniyorlardı (HK: 266).

Toplumun bölünmüşlüğü, solun fraksiyonlara ayrılması, Dev-Genç'in "Halkımızın bağımsızlığını ancak silahlı mücadeleyle sağlayabiliriz." kuruluşu, Leninist-Maoist-Troçkist gazetelerin ortaya çıkmasının ötesine geçer; dile, kıyafetlere, takılara da yansır bu bölünmüşlük:

Dünyanın ünlü savaşçıları gibi giyindiler: Troçki gözlükleri, Mao ceketleri, Lenin ceketleri, Stalin ceketleri, Che Guevara sakalı, Castro sakalı; dilleri yeni dillere bölündü. Yeni, solcu dergiler çıkmaya başladı, bunların hepsini alıyor, bu yeni dilleri öğrenebilmek için tuvalette uzun zaman kalıyordum (HK: 267).

Ben anlatıcı, pek çok solcunun yaşadığı polis baskılarını, baskınlarını, ev aramalarını, yasak yayın aramalarını yaşar ve nihayet sevgilisi Kerim ve film komünündeki bütün çocuklarla birlikte karakola götürülür. Kerim'in saklaması için kendisine verdiği kitapları, filmleri yakalamıştır polis:

Babam filmleri nereye saklayacağını bilemedi, Marmara'nın kıyısına gidip suya attı onları. Pek çok kişi de onun yaptığını yaptı, geceleyn solcu kitap dolu çuvaları Marmara'ya fırlattı ya da arabasının penceresinden birer birer sokaklara attı. O günlerde vapurlar ve balıkçı tekneleri denizde Marx, Engels, Lenin, Mao ve Che Guevara kitaplarının arasından geçtiler, yunuslar da takla atmaya devam ettiler (HK: 283).

2.3. Tuhaf Yıldızlar Dünyaya Bakıyorlar Gözlerini Kırpmadan (Seltsame Sterne starren zur Erde Wedding - Pankow 1976/77)

Üçlemenin sonuncusu olan bu romanda da tiyatrodaki çalışan ben anlatıcının bu kez ağırlıklı olarak Doğu ve Batı Berlin arasındaki iki yıllık (1976-1977 yılları) gidip gelmeleri, yetişkinlik dönemi konu edilmektedir. Ben anlatıcı, Bertolt Brecht tiyatrosunu öğrenmek için Doğu Berlin'e gider ve Brecht'in öğrencisi Benno Besson'la tanışır ve onunla çalışmaya başlar. Benno Besson, Doğu Berlin'de Volksbühne'nin genel müdürüdür.

Ben anlatıcının ve çevresinin okuduğu kitaplar 68 kuşağının Marksist klasiklerindedir: Karl Marx (Das Kapital), Bertolt Brecht (Sezuan'ın İyi

İnsanı), Konstantin Kavafis (Toplu Eserleri), Else Lasker-Schüler, Kurt Weill. Bağımsızlık, özgürlük, demokrasi, eşitlik bu kuşak tarafından okunarak öğrenilmiş, sonraki aynı gelenekten kuşağa aktarılmıştır.

Ben anlatıcının arkadaşlarının bir davetinde, SPD milletvekili kadın, Kürt sevgilisi ve bir FDP'li milletvekili vardır. "Kürt'sün değil mi?" diye sorar Kürt.

Bilmiyorum. Neden Kürt olduğumu düşünüyorsun, belki de Ermeni ya da Yunan'ım. Hayır, Ermeni olamazsın, orada kadınlar bıyıklıdır. Sen bir Kürt'sün, bizim Kürt kadınları gibi çok güzelsin (TY: 33).

7 Haziran 1976 tarihli güncesinde arkadaşı Katrin'e 17 yaşında asılan gençten bahseder: "Bu genç için artık akşam yok, sigara yok, kedi yok." (TY: 116). İsim belirtilmemiş ise de 13 Aralık 1980'de idam edilen gencin Yurtsever Devrimci Gençlik Derneği üyesi Erdal Eren olduğu anlaşılmaktadır.

22 Haziran 1976 tarihli güncesinde öğrenciyken Stalin okuduğunu söyleyen bir avukat, ben anlatıcıya hiç Stalin okuyup okumadığını sorar: "Hayır, sadece resmini ve bıyığını biliyorum (TY: 126). Bu da, sol figürlerin sadece yüzeysel olarak tanındıklarının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

12 Eylül 1980 askerî darbesi öncesinde Türkiye'de pek çok evin, bahçelerin duvarlarında yer alan sloganlardan "Faşizme ölüm" sloganı, bu kez Berlin'de bir evin duvarında yer almaktadır (TY: 66). Türk işçi göçüyle birlikte çatışmalarımıza dair sloganların da göç ettirildiği söylenebilir.

Sonuç

Tiyatro kökenli bir yazar olan Emine Sevgi Özdamar'ın, Türk solunun özellikle de tiyatrocularının gözde yazarlarından Bertolt Brecht'in epik tiyatro anlayışından -özellikle tiyatro aracılığıyla politika yapma- esinlenişinin izlerini, çok sayıda mizahi, komik, yabancılaştırıcı yansımalarını her üç eserinde de görmek mümkündür. Ben anlatıcı ve arkadaşlarının okumalarına rağmen sol görüşlü yazarların kitaplarını işe giderken çantalarında taşımaları, onları sevmeleri veya ben anlatıcının Marx'ı, Engels'i, Mao'yu, Kruşçev'i, Castro'yu, Troçki'yi bilmemesine rağmen komünist olma isteği örnek olarak gösterilebilir. Ancak o eserlerine, doğrudan Brecht'in tiyatrosuna yüklediği "sömürü düzeninin haksızlıkları, sınıf ayrımı, sınıflar arası çatışma konularını dile getirmek, gerçekleri tarihsel maddeciliğin ışığı altında yorumlamak ve kapitalist ekonominin eleştirisini yapmak görevini" yüklemeyi (Şener, 2012, s. 265). Daha ziyade yukarıda örneklendiği üzere, tuhaf, mizah yüklü içerik ve komik etkiyle toplumun anlaşılmasına katkı sağlamayı, değişimi amaçladığı söylenebilir ki, bu da aslında Brecht'le dolaylı bir bağ kurmadır.

Gerek Almanya'da gerekse Türkiye'deki sol aydın kesim (Cumhuriyet gazetesi), ben anlatıcının (kahramanın) çok yönlü kültürel, politik gelişiminin kaynağını oluşturduğunu eserlerde isimleri anılanlardan (Marx, Engels, Mao,

Che Guevera, Castro, Lenin, Troçki, Lunaçarski, Benno Ohnesorg, Dutschke, Nazım Hikmet) görmek mümkün. Trilojide gösterildiği gibi Emine Sevgi Özdamar, ‘Sol’a kimi zaman grotesk, alaycı, saçma, çocuksu, şaşırtıcı, komik, tuhaf, Bertolt Brecht’in terminolojisiyle yabancılaştırıcı bir biçimle yer vererek okura, düşünme, değişim yönünde bir itki sağlamaktadır. Bu ele alış ayrıca, okura sunulan alaycı bir Türk solu imgesi, yazarın Türk soluyla olan dayanışmasının bir göstergesi, askerî darbeler sonrası ülkeden göç eden/ettirilen sol aydınların geride bıraktıkları arkadaşlarıyla dayanışması, hatta uzak bir ülkede yapılan abartılı, şaşırtıcı, yabancılaştırıcı, kültürler arası, metinler arası bir öz eleştirisi olarak da görülebilir.

Kaynakça

- Aytaç, G. (1997). Sprache als Spiegel der Kultur. Zu Emine Sevgi Özdamars Roman *Das Leben ist eine Karawanserei*. *Interkulturelle Konfigurationen. Zur deutschsprachigen Erzählliteratur von Autoren nicht deutscher Herkunft*, (M. Howard, Ed.) içinde (ss.171-177). München.
- Bay, H. (1999). Der verrückte Blick. Schreibweisen der Migration in Özdamars Karawanserei-Roman. *Sprache und Literatur. Jahrgang 30.83*, 29-46.
- Boxall, P. (2007). (Genel Editör) *Ölmeden Önce Okumanız Gereken 1001 Kitap*. (Dünyanın Önde Gelen Kitap Eleştirmenlerinin Yorumlarıyla), (F. Ülgüt, Ed.). Caretta Yayınevi.
- Di Bella, A. (2013). Emine Sevgi Özdamar – Eine Weltbürgerin auf der Bühne zwischen Vergangenheit, Gegenwart und Zukunft. *Jahrbuch für Internationale Germanistik. Jahrgang XLV-Heft 1*, 153-166.
- Ekiz, T. (2006). *Almanca Yazan Türklerde Metinlerarasılık*. Ankara: Çankaya Üni. Yay.
- Federmaier, L. (2012). Der neue Diamant: Verfremdungseffekte bei E.S. Özdamar *Arcadia*, 47(1), 153-172.
- Hofmann, M. (2006). *Interkulturelle Literaturwissenschaft. Eine Einführung*. Paderborn: Wilhelm Fink Verlag.
- Hofmann, M. und Patrut, I.K. (2015). *Einführung in die interkulturelle Literatur*. Darmstadt: WBG.
- Horst, C. (2007). *Der weibliche Raum in der Migrationsliteratur. Irena Brezna - Emine Sevgi Özdamar - Libuse Moniková*. Berlin: Hans Schiler Verlag.
- Howard, M. (Ed.). (1997). *Interkulturelle Konfigurationen. Zur deutschsprachigen Erzählliteratur von Autoren nicht deutscher Herkunft*. München: IudiciumVerlag.
- Karakuş, M. ve Kuruyazıcı, N. (Ed.). (2001). *Gurbeti Vatan Edenler. Almanca Yazan Almanyalı Türkler*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.
- Kuruyazıcı, N. (1997). Emine Sevgi Özdamars *Das Leben ist eine Karawanserei* im Prozeß der interkulturellen Kommunikation. *Interkulturelle Konfigurationen. Zur deutschsprachigen Erzählliteratur von Autoren nicht deutscher Herkunft*, (M. Howard, Ed.) içinde (ss.179-188) München.

- Mecklenburg, N. (2008). *Das Mädchen aus der Fremde. Germanistik als interkulturelle Literaturwissenschaft*. München: Iudicium Verlag.
- Özdamar, E S. (1992). *Das Leben ist eine Karawanserei hat zwei Türen aus einer kam ich rein aus der anderen ging ich raus*. Köln: Kiepenheuer und Witsch.
- Özdamar, E S. (1992). *Hayat Bir Kervansaray İki Kapısı var Birinden Girdim Birinden Çıktım* (A. Sabuncuoğlu, Çev.). İstanbul: Varlık.
- Özdamar, E S. (1998). *Die Brücke vom goldenen Horn*. Köln: Kiepenheuer und Witsch.
- Özdamar, E S. (2003). *Seltsame Sterne starren zur Erde. Wedding – Pankow 1976/77*. Köln: Kiepenheuer und Witsch.
- Özdamar, E S. (2012). *Tuhaf Yıldızlar Dünyaya Bakıyorlar Gözlerini Kırpmadan* (F. Doğan, Çev.). İstanbul: İletişim.
- Özdamar, E S. (2015). *Haliçli Köprü* (İ. Özdemir, Çev.). İstanbul: İletişim.
- Ozil, Ş. (1994). Einige Bemerkungen über den Roman 'Das Leben ist eine Karawanserei'. *Diyalog. Interkulturelle Zeitschrift für Germanistik*, 1, 125-130
- Saalfeld, L von. (Ed.). (1998). *Ich habe eine fremde Sprache gewählt: Ausländische Schriftsteller schreiben deutsch*. Gerlingen: Bleicher Verlag.
- Şener, S. (2012). *Dünden Bugüne Tiyatro Düşüncesi*. Ankara: Dost.

